

дән артыг үмүмтәһсил мәктәби вардыр вә бунларда 1 милјона јахын зәһмәткеш баласы тә'лим-тәрбијә алыр. 69 орта ихтисас мәктәбиндә 43.200 шакирд охујур, 11 али мәктәбинмиздә 53 мин тәләбә вардыр. Бунларын дәрләдә үчү азербайҗанлы балаларыдыр. Үмүмийәтлә, республикамызда бир милјондан артыг ушаг вә кәч тәһсил алыр.

Кечмишдә бир али мәктәби, елми-тәдҗигат идарәси олмајан Азербайҗанда инди 116 елми-тәдҗигат мүәссисәси, Елмләр Академијасы вардыр вә бунларда он мин елми ишчи чалышыр. Бунлардан 266 нәфәри елмләр доктору вә 2.417 нәфәри елмләр намизәдидир. Республика халг тәсәррүфаты вә мәдәнијәтинин мүтәләф сәһәләриндә али тәһсилә вә орта ихтисас тәһсилинә малик 176 мин нәфәр мүтәхәссис ишләјир ки, бу да 1940-чы илдәкиндән 3,7 дәфә чохдур. Бүтүн бунлар о дәмәкдир ки, али вә орта ихтисас тәһсилли мүтәхәссисләр һазырламаг сәвнијәсинә көрә Азербайҗан һәһиккә тәкчә бүтүн харичи. Шәрг өлкәләрини, һабелә инкишаф етмиш бир чоғ капиталист өлкәләрини да чохдан керидә гојмушдур.

Совет һакимијәти илләри әрзиндә, Коммунист Партијасынын вә Совет дөвләтинин бөјүк гајгысы сәјәсиндә, гардаш рус халгынын көмәји илә Азербайҗанда да көзәл милли зиялилар ордусу јарадылмышдыр; бу ордунун 50 мин нәфәрдән артыг бөјүк бир дәрәсәни халг мүә'лимләри тәшкил едир.

Республикамызда мәдәни-маариф мүәссисәләри, мәктәбгәдәр вә мәктәбдәнкәнар ушаг мүәссисәләри шәбкәси кениш инкишаф етмишир. 1923-чү илдә республикамызда чәми 18 мин нүсхә китаб фондуна малик 25 күтләви китабхана олдугу һалда, инди Азербайҗан ССР-дә 2.400 күтләви китабхана ишләјир вә бунларын китаб фонду 16 милјон нүсхәгә чатыр. Бу китабханалардан 2 минә гәдәри кәнд јерләриндәдир вә бунлардакы китаблары сајы 8,5 милјон нүсхәдир.

Совет Азербайҗанында инди 9 театр, 17 музей, тәрибән 1.700 клуб мүәссисәси, 1.500-дән артыг кино гурғусу вардыр. Һәр ил милјонларла тиража 1.500-ә гәдәр китаб нәшр едилир, онларча гәзет вә журнал бурахылыр. Тәкчә кечән ил республикамызда бирдәфәлик үмуми тиражы 906 мин нүсхә олан 66 гәзет чыкмышдыр.

Республика зәһмәткешләринин мадди рифаһы дәнмәдән јүксәдилр. Буну милли кәлирин мүнтязәм сурәтдә артмасы тәмин едир. Јалныз сон дөрд илдә республиканын иллә кәлири 89 фәиз артымышдыр. Параканда әмтәә дөвријәси 1940-чы илдә нисбәтән кечән ил үч дәфә, әһалинин һәр нәфәринә дүшән әмтәә дөвријәси исә ики дәфәдән чоғ артымышдыр.

Бүтүн бунлар Азербайҗанын Русија тәркибинә дахил олмасынын, Совет Социалист Республикалары Иттифагында олмасынын, Совет халглары айласиндә Азербайҗан халгынын да шәрәфли јер тутмасынын, ленинчи милли сијасәтин көзәл нәтичәси вә бәһрәсидир.

Гүдрәтли итгисәди базаја, бөјүк мә'нәви сарвата малик олан Азербайҗан халгы, өз гүввә вә јарадычылыг енерҗисинин чошуб дашдыгы бир һалда, рус халгы вә дикәр совет халглары илә әбәди вә сарсылмаз гардашлыгдә әзәмәтли мәгсәдә—коммунизмә доғру мөһкәм аددымларла ирәлиләјир.

Халгымыз өз јурдунун бөјүк вә гүдрәтли Русија тәркибинә дахил олмасынын 150 иллијини чошгун руһ јүксәклији, һәдсиз севинч вә дәррин ифтихар һисси илә байрам едир. Бу, бөјүк ел байрамымыздыр, ингилаби әәм вә гүдрәтли јарадычылыгымызын, јени-јени мөһтәшәм гәләбәләр газанмаг уғрунда гәтијәтинин тукәнмәзлијини нүмајиш етдирән хошбәхтлик вә сәадәт байрамымыздыр.

Профессор М. МӘБДИЗАДӘ,
Азербайҗан ССР маариф назира.

ХАЛГ МААРИФИ ЧОШГУН ИНКИШАФ ЈОЛЛАРЫНДА

Халгымыз Азербайҗанын Русија тәркибинә дахил олмасынын 150 иллијини тәһсәли сурәтдә гәјд едир. Бу, республика зәһмәткешләринин һәгигәтән бөјүк милли байрамыдыр. Тарихин дәринликларина нәзәр салдыгда ајдын олур ки, чаризмин мүстәмләкә зүлмүнә бахмајараг, мәһз бу һадисәдән сонра Азербайҗанда патриархал-феодал керилјиндән итгимаг вә итгисәди тәрәттибә, мәдәнијәтин чошгун инкишафына доғру дөнүш башланмышдыр вә буна да Русијанын итгисәдијјәти, демократик рус мәдәнијәти һалә кечән әсрдә бөјүк тәһкәм зәрмәкшир. Азербайҗан Русијанын тәркибинә дахил олмагдә халгымыз өз тәләјини бөјүк рус халгынын тәләјинә илә бағлады, онунда һә көһнә Русијанын мәзлум халглары илә бирликдә зүдмкарларла гаршы фәал итгиләби мүбаризә апарды.

Бөјүк Октябр социалист ингилабы В. И. Ленинин мүдрик рәһбәрлији алтында Русијанын, о чумладан Азербайҗанын бүтүн зәһмәткешләринин капиталист кәвалијиндән азад етмиш, милли зүлмү һәмшәлик арадан галдырмышдыр. Азербайҗанда Совет һакимијәтинин гәләбәси илә онун тарихинин әсил баһары чичәкләнгән башланмышдыр. «Азербайҗанын Русија тәркибинә дахил олмасынын 150 иллијини байрам едилмәси һаггында» Азербайҗан КП МК гәрарында дејилдји ки, Коммунист Партијасынын рәһбәрлији, бөјүк рус халгынын вә Совет Иттифагынын дикәр халгларынын гардашлыг көмәји илә Азербайҗан кәдәр вә әзаблар өлкәсиндән Шәргин гәһиҗәсиндә барабар һүтүгүл, чичәкләнгән социалист республикасына, азаддыг өлкәсинә, сәадәт вә хошбәхтлик өлкәсинә, јүксәк дәрәчәдә инкишаф етмиш итгисәдијјата, формача миллг, мәзлумча социалист габачыл мәдәнијәтә малик өлкәгә чеврилиши-

дир». Буну халг маарифи, мәктәб тәһсил сәһәсиндә дә ајдын көрмәк олар.

1.

Совет ИКП-нин тарихи XXII гурулгата өлкәминин гаршысында мөһтәшәм вәзифә — јени инсан, кәләчәк коммунизм чәмијәти адамыны тәрбијәләндиргәк јетиширмәк вәзифәси гојмушдур. Јени инсан тәрбијәси мүрәккәб процесдир. Н. С. Хрушчов јолдәшын дејдји ки, бу процес партија вә дөвләтин, һәмкарлар иттифагынын вә комсомолун тәрбијын тәсири алтында, «чәмијәтјин бүтүн һәјәт тәрзинин» тәсири алтында баш верир вә баша чалдырылар.

Бу, кортабини процес дејилдир. Бу процес партијанын идеоложи иши илә, дөвләтин тәрбијә идарәләри тәрәфиянин тәшкил олунур вә јөнәлдилр: Бу ишдә совет мәктәби мүһүм рөл ойнајыр. Мәһз буна көрә дә партија бөјүк идеаллар, јүксәк эхлагы кејфијәтләрә малик, һәртәрәfli инкишаф етмиш адамлар јетиширмәк үчүн, гаршыја гојулан шәрәfli вәзифини мүвәфәјјәтлә һәјәтә кејирмәк үчүн мәктәб мәсәләләринә, мәктәб ишинин әсасы сурәтдә јахшылашдырылмасы вә тәрмиләндирилмәсинә чоғ бөјүк гајгы көстөрир.

Артгы 5 идир ки, бүтүн Совет Иттифагында олдуғу ки, республикамызда да «Мәктәбин һәјәтлә әләғәсинин мөһкәмләндирилмәси вә ССРИ-дә халг маарифинин даһа да инкишаф етдирилмәси һаггында» кы тарихи ганун мүвәфәқәјјәтлә һәјәтә кејирилр. Бу гануну һәјәтә кејирмәк јөдү илә кәдәрәк бүтөвлүкдә халг тәсәррүфаты, хусусилә маариф тәрә једдидилји (1959—1965) талшырларынын мүвәфәқәјјәтлә јеринә јетирмәкдә республикамыз көркәмли наилијәтләр олдә етмишир. Бу

наиліждетлер, һәр шейде өвәл, үмүтһе-сил мөктәпләри шөбәкәсини һә шакирд контингентини артмасында парлаг, сурәт-дә өз өксийи талышмадыр. Једдиһиллийн 5 или өрөндә мөктәб шөбәкәси хәли кенеш-ләмишидр. 1958-чи илдә 3.631 мөктәб олдуру һалда, 1963-чү илдә 4.054 мөктәб фәалләтлә кәстөрмиш, Јәни һәмни мүддәт-дә 423 мөктәб (11,6 фаз) артмашдыр.

Једдиһилли үмүни ичбәри тәһсилә кечилмәсә мүвәфәғијәтлә баша чатадырлымышдыр. Орта тәһсил өһәмијәтлә дәрәчәдә кенеш-ләндирлимишидр. Јағ маарифи системиндә јени тили мөктәпләрини јаранмасы да өлә-мәтлар һадисидр. Һәмни мөктәпләрини шө-бәкәси сурәтлә артыр.

Ишләјән фәһлә вә кәндәи кәңчләр үчүн ашхам (нөвбәли) мөктәпләрини вә гяјабәи орта мөктәпләрини кенеш шөбәкәсини јара-дылмасы бәјүк наиліждетләримиздән бири-др.

1963-чү илдә 1.140 ашхам (нөвбәли) вә гяјабәи мөктәб фәалләтлә кәстөрмиш, 84.140 шакирд, өвәтә етмишидр. Республикада Сумгајат шөһәр 4 нөврәли, Кировабдакы 3 нөврәли нөвбәли фәһлә кәңчләр мөктә-пләри ким бәјүк мөктәпләр јаранмышдыр. Һәмни мөктәпләрини һәр бириндә 600 нөф-рәдән чох шакирд охууру. Буларын һәр бирини илдә 150 нөфрәдән чох фәһлә гу-ртары кәмал аттәстаты алыр. Ондарын чо-ху али мөктәпләрә дахил олуру.

Једдиһилли мөктәпләрини шөбәкәси ке-нишләнир. 1963-чү илдә һәмни мөктәплә-рини сажы 1.747-јә чатымышдыр. Истәһсалат тәһли вәрәи орта мөктәпләрини сажы 755-ә чатымышдыр. Һәмни мөктәпләрини јухары си-нифләриндә инди 74.785 шакирд охууру.

Интернат мөктәпләрини, күнү узадылмыш мөктәб вә группалары шөбәкәси дә сурәтлә артыр. Һазырда 80 белә мөктәб вардыр. Мөктәпләрини нәздиндә күнү узадылмыш 789 групп фәалләтлә кәстөрми. Һәмни мөктәб шөбәкәси үмүијәтлә 53.557 шакирд өвәтә едр.

Орта тәһсилни икинчи мәрһәләсиндә ај-ры-ајры мөктәб типләрини һәлә јакшылаш-дырма вә токимиләшдирмәк лазымдыр. Ву-нунла белә, гыса мүддәтлә јарадылан бу је-ни тип мөктәпләрини јени Гануна пәдәрки мөктәпләрдән даһа јакшы олдуру ајдын көрүнүр. Мөктәб шөбәкәси вә шакирд кон-тингенти даһа чолгун инкишаф перспе-ктивни маликдир. Ву, партијамызын Про-граммында нөзәрә алынмышдыр.

Бүтүн мөктәб јашлы ушағлар үчүн сөк-кизиллик вә орта тәһсилә, сәвря иса му-вағиғ тәһсилә олмајыб ишләјән бүтүн кәң-чәр үчүн орта тәһсилә кечилмәси, шүбһә-сиз, мөктәб шөбәкәсини даһа да инкишаф етдирилмәсини вә шакирд контингентини чидди сурәтдә артмасыны тәләб едәчөкдир. Вуну кәстөрмәк кифәјәтидр кә, артығ 1965-чи илдә күндүз мөктәпләриндә бир миллиондә јухары ушағ охунанчдыр. Һәмни мөктәпләрдә һәр ил 75—80 миң шакирд артачак, ашхам (нөвбәли) вә гяјабәи мөктәб-ләрдә шакирд контингенти 109 миң нөф-рә чатачакдыр.

Күндүз вә ашхам мөктәпләрини ишин-дәкә кәләчөк ирәлиләјиш вә мүвәфәғијә-тимиз һәмни мөктәпләрини ишиндә олан чидди нөгсан вә чатышмајән чөһәтләри гәтијәтлә арадан галдырмағымызнда чох асылы олачакдыр. Һәмни нөгсан, хуsusи-лә бә'ән кәңд мөктәпләриндә шакирдләрини чох олмасы да мүәјјән һиссәсини мөктәбдән јай-ымасында өзүнү кәстөрмәк. Дәрд ил мүд-дәтиндә мөктәбдән јайынанлар 5,3 фазнәр-дә 2,2 фазнәрәк азалмышса да, һәр һалда бу, олдуғча дөзүлмәзидр.

Үмүни ичбәри тәһсилә сәһәсиндә чидди нөгсанлардан бири дә бундан ибарәтидр ки, бир сыра кәңд јерләриндә V—VIII синиф-ләрдә охунан гызларын миғдары онларын әһали арасындакы сажына нисбәтәи ашағы-дыр. Ву о дәмәкдир ки, чох олмасы дә һәмни јерләрдә гызларын мүәјјән һиссә-си мөктәбдән кәнарда галдыр. Бүтүн бу нөгсанлар арадан галдырмағ үчүн лазы-ми тәдбирләр көрүлүр. Мөктәб шөбәкәси-нин даим артмасы, мөктәббәни интернат-ларын, интернат мөктәб шөбәкәсини ке-нишләндирилмәси, еһтијажчә оланларә ма-ддә јардәм кәстөрилмәси, гызларын мөктә-бә кәлмәсинә мане олан кәһнәлик галы-лары илә гәти мүбаризә, јерли органла-рын үмүни ичбәри тәһсилә кәтјәчкә даһа чидди фикир вермәси вә с. мүвәфәғијә-тимиз артырмағ үчүн керјәк ишкән вә шөрәғт јарадыр.

Бир нөфәр дә олсун 7—16 јашлы ушағ мөктәбдән кәнарда галмамышдыр. Ву, мөктәб һөјәтнини сарсылма галгундуру. Орта тәһсил алмағ истәјән һәр бир кәңч күндүз, јахүд да ашхам мөктәбиндә өз араусуну је-риңә јетирмәк ишкәнәли маликдир. Азәр-бајчанда мөктәб тәһсилини кәмјјәтчә сә-вкјјәси беләдир.

П.

Совет Азәрбајжанда мөктәб тәһсилә Јаһны кәмијәтчә дејил, кејфијәтчә дә чох бәјүк инкишаф јолу кечмиш вә бу сәһәдә көркәмли наиліждетләр өлдә едилмишидр.

Мөктәб һағиғндакы гануш, тәһлими ша-кирдләрини мәһсулдар өмәји илә бирләшди-рилмәсини Ленин принсипи өсәсиндә мөк-тәпләрини јенидән гурулмасы, мөктәбләрдә өмәјән тәғбит, шакирдләрини өмәји һазыр-лашдырлымысы, тәһлими һөјәтлә, комму-низм јуручулуғу илә әлағәләндирилмәси мөктәбини јенидән гурулмасынын башлыча чөһәтләри олуб чох бәјүк өһәмијәтлә маликдир. Бүтүн булар шакирдләрини үмү-тәһсил вә политехник һазырлығынә өһәм-ијәтини азалтамақ дејил, артырдыр. Н. С. Хрушчов дејир: «Чәмијәтнин јенидән гурулмасынын бәјүк вәзифәси кәңчләрдән кенеш билик, бачарығла едләр, гызнын үрөк тәләб едир». Исбатә еһтијаж јохду ки, мөһкәм билијә малик олмадан шакирд-ләри мүасир шөрәғтлә һөјәтлә, өмәји мүвә-фәғијәтлә һазырлаша билмәзләр, диалек-тик-материалист дунјабахышынын өсәсла-рынә мәнмәсәјә билмәзләр. Мәһз буна көрә дә шакирдләрини јүксәк дәрс мүвә-фәғијәтинә наил олмағ мөктәб иши кејфи-јәтинин икинчи мүһүм чөһәтидр.

Мөктәб иши кејфијәтинин үчүнчү мү-һүм чөһәти шакирдләрини иједә-сисјас, ес-тетик вә физики тәрбијәсиндән, өмәји комму-низм мунасибәти тәрбијәсиндән ибарәти-др. Өлбәтгә, биз, мөктәб ишинин кејфи-јәт чөһәтләрини механики оларағ ајры-ајры үч һиссәјә ајырмағ вә онларын арасында сәдд чөһкәк фикриндә дејилдик. Мөктәб иши-нин бу үч чөһәти бир-бири илә ајрылмаз сурәтдә әлағәдәр олуб «мә'нәви зонкинлији, ехлағи сағлығи вә физики камиллији аһәңкәдәр сурәтдә өзүндә бирләшдирән» је-ни инсанын тәрбијәсиндә вәһид просесини ај-ры-ајры чөһәтләридр.

Мөктәб тәһсилә сәвијәсини кејфијәт мәғсәјиндән нәзәрдән кечирдикдә фәрһлә гедә етмәк олар ки, сон беш илдә, хуsusиә тәшәббүскар ишләјән габағчыл мөктәб кол-лективләрини өз ишләрини гәти сурәтдә јени-дән турмуш, мүһүм кејфијәт нәтичәләри өлдә етмишләр. Инди јүзләрчә белә габағ-чыл мөктәбләримиз вардыр. Онларын сажы илдән-илә артыр. Специфик хуsusијәтлә-рә, хуsusи шөрәғтә малик олан һәмни мөк-тәб коллективләринин һәр биринин өз иш үслубу вардыр. Јакин онларын һамысын

вәһид иједә, бүтүн ишкәнлардан истифадә едөрөк шакирдләрини коммунист тәрбијәси-ндә бәјүк наиліждетләр өлдә етмәк үчүн ирә-лиләмәк сә'ји бирләшдирди. Һәмни мөктәб-ләрдә һәлә бир сыра һалд едилмәғиш мә-сәләләр вардыр. Вуну мөктәб коллектив-ләринин өзләри дә ајдын дәрк едиләр. Јакин габағчыл мөктәбләримизин артығ көркәмли кејфијәт наиліждетләр өлдә ет-дикләрини гәјд етмәмәк олмас.

Орта вә сөккизиллик мөктәпләрини бир чох мә'зуналарынын үмүтәһтилә һазырлы-ғы мүасир тәләбләрә чағаб вәрир. Онлар али вә орта ихтисас мөктәпләринә мүсаби-ғә иштәһаларынын мүвәфәғијәтлә вәрир, вә тәһсилләрини мүвәфәғијәтлә давам ет-дириләр. Истәһсалатдә мүвәфәғијәт гә-заныр, ана ишлини јакшы билир, рус дил-индә сәрбәст данышыр, мөһкәм билијә малик олуб ону әмәли ишдә тәғбит етмәји бачарылар.

Бир чох мөктәпләрини тәрүбәси буну ај-дын кәстөрмәк. Бухуру, Х. Фәтәлијевин ди-ректор, И. Тағъјевин дәрс һисса мүдир олдугу Тәнкәрүд орта (Ләнкәрән рајону) мөктәби. Һәмни мөктәб шакирдләрини өмәк вә истәһсалат тәһлиминин тәшкили, ша-кирдләрини икинчи ил ејни синифдә гәл-мәси һалларынын дәғви вә тәрбијә иши сә-һәсиндә көркәмли наиліјәт өлдә етмишидр. Маариф Назирлијини коллектијасы вәлә ики ил бундан өвәл һәмни мәсәләни му-закирә етмиш вә Тәнкәрүд мөктәби коллек-тивини габағчыл иш тәрүбәсини тәғбит етмәји башга мөктәбләрдә дә мәсләтлә көр-мүшүр. О вәхтдан бәри мөктәб даһа дә јакшы ишләмиш, мүвәфәғијәтләри арты-рыб мөһкәмләндирмишидр. Мөктәбин, дәмәк олар ки, бүтүн шакирдләрдә дәрсдә мүвә-фәғијәт. Мөктәб IX—XI синиф шакирдлә-рини «Шәғфәк» колхозунда чајбәчәрә-ме-ханизатор вә тәрәвәчи-механизатор пәшә-си үзрә истәһсалат тәһлимини бачарығла тәшкил етмишидр. Әмәјин, техникаңын вә елми билијини бачарығла тәғбит едилмәси сәјәсиндә мөктәб 1963-чү илдә дәрд һек-тарлығ плантасијасындан 9.600 килограм чәј јарнағы, јәни һәр һектардан 1.400 килограм өвәзинә 2.400 килограм чәј јар-нағы јығмышдыр. Мөктәб мәһсул вәрән мейвә-ситрус бағы салмыш, ССРИ Халқ Тәсәрруфаты Наиліјәтләри Сәркисини иштиракчысы олмуш, онун диплому илә тәғбит едилмишидр. Аттәстат алмыш вә истәһсалат пәшәсинә јијәләмиш кәңч мә-

зунлар мөктөбин өн жакшы» наиялжигитидер. Базыра олар дөгма колхозун ишти гүвөсөсини аса өззиди тошкил едилер. Ондар һабела колхозун рәһбәр ишлериндә чалышыр вә ишин өндөксидән мүвәфәғиҗәтлә кышырлар.

Шакирдларин жүксөк дәрә мүвәфәғиҗәти вә мөһкәм билик алмасында көркәми мүвәфәғиҗәтләр һазангыш мөктәбләримизини саҗы илдон-илә артыр. Республика мөктәбләринин үчдә бириндән чоху шакирдларини икынчи илә галмасы һалларынын тамамилә, жахд, демәк олар, тамамилә лөгв етмишдәр. Кировабдада 17, ДГМВ-дә 27, Нахчыван МССР-дә 44, Губадә 38, Ленкәрәндә 19 белә мөктәб вәрдыр вә с.

Бир чок мөктәбләримиз бүтүн шакирдларин «4» вә «5» гижмәтлә оумасы уғрунда мүбаризә апарыр. 4 миңдән артыг мүәллим дәрә дедий фәһләрдән шакирдларин тамамилә мүвәфәғиҗәтләр һазангыш наиял олмушдур. Белә мүәллимларин саҗы арасы коәсимләдәк артыр. Өз фәһлери үзрә шакирдларин жүксөк дәрә мүвәфәғиҗәтинә наиял олан мүәллимларини 1963-чү илдә керчилилан мүваризәндә 300 нәфәрдән чох мүәллим иштырак етмишдир. Һәмин чоху-виридә чыкыш едән мүәллимләр өз төчрүбәлери һаггында данышгыш вә јекдил сүрәдә белә бир мәәсәлини гедј етмишләр ки, биларын шакирдларинин дәрә мүвәфәғиҗәтләринин «сирри» дәрсләрин төкмилләшдиримәси сәһәсиндә иназда чалышмагдан, дәрәдә керн галан һәр бир шакирди ирәһиләтмәк үчүн сәј кәстәрмәкдән, сәмәрәли үсүл вә ваәһтәләрдән истифада етмәкдән ибарәтдир.

Шакирдларин дәрә мүвәфәғиҗәти вә мөһкәм билик уғрунда, иквилляксоз ишләмәк уғрунда мүбаризә һазыра мөктәб коллективларини дүшүндүрән, оларын әмәли фәаллиҗивини характеризә едән чох нүһүм чәһәтдир.

Республикамызын габагчыл мөктәбләриндә төдрис ишин методларынын јенидән гурулмасы, төлимин һәјәтлә алагәсинин мөһкәмләндирилмәси, дәрәсн сәмәрәли тәшкили, елмәлрин әсәсларынын мүчәррәд тәдрисинин лөгв едилмәси, төлимин әјанилиҗинә гувәвәләндрилмәси, шакирдларин мүстәғиллик вә ташбәускарлыгынын һәр вәһдә инкишафы, дәрсләрдә шакирдларин дәркәтмә габиллиҗитинин фәаллашдырылмасы вә и. а. уғрунда ләдагә коллективларин бөјүк һәрәкәти бәһәшләмишдир. Һәмин мөктәб вә мүәллимләр Липетск, Ростов ви-

ләјәтлери, Москва вә Казан шаһери вә дјәкәр гәрәш республика мөктәбләрини мүәллимларинин габагчыл төчрүбәсиндән дә јарадычылыкта истифада едилрләр. Ондар төлим-тәрбијә просесини дүшүкүлүш һәлдә вә бачарыла тәшкил едир вә төлим-тәрбијә ишиндә өһәмәтлән мүвәфәғиҗәтләрә наиял олулар. Мәсәлән, Азәрбајҗан дили вә әдәбијаты мүәллимлери А. Әһәмәт (Бақы 74 нөмрәли мөктәб), Г. Носибәова (Агстафа орта мөктәби), Багырова (Кировабад), Согомонјан (ДГМВ Гаракеңд мөктәбинин ервини дили вә әдәбијаты мүәллим), Никсифорова (Усар рајуну Гымылыгылашләр орта мөктәбинин рус дили мүәллим) јакшы иш нүмунәлери кәстәрирләр. Ондар дәрсләрә чидди һазырлашыр, әвәләчәдән граммәтик материал сечир, практик мәшғәләлери рәнкәрәнк вә марагыл тәшкил едир, оларын илдә мезмунуна чидди фикир вәрир, дәрсликдән керчилилан материалы һәјәтлә бачарыла әләгәландирир, һүснәкәтлә, дәрсләрдә шакирдларин дәркәтмә габиллиҗити вә фәаллыҗынын инкишафына сәј кәстәрирләр.

Бир чок мүәллимләр физика-ријазияјат фәһнларинин һәјәтлә, истәһсаллала алагәсини төлим едорәк, һәмин фәһнларин тәдрисиндә күмүнә кәстәрирләр. Мәсәлән, Бақыдакы 148 нөмрәли мөктәбин физика мүәллими В. И. Фәдјашин шакирдләрдә физикаја бөјүк мәрәг јарадарәк физиканы өрјәһилмәсини һәјәтлә максимал дәрәдә јакынашдырыр, мөктәбләрин дәрәсн вә мөһкәм билик алмасына наиял олур. Дәрсин мезмуну, ајдын вә марагыл тәшкил етмәк үчүн о, төлимин мүхтәлиф методлариндә, јарадычылыкта истифада едир, бу мәсәләдә мүнәжирә, мусәһибә, шакирдларин дәрслик мәтни үзәриндә, лабораторијадә мүстәғил ишини, физиканын графика тәдрис методуну тәбәғи етмәк сәј кәстәрир.

ДГМВ Мардакерт рајуну Ленинван сәкцизлик мөктәбинин ријазияјат мүәллими Н. Ј. Курчүјан дәрә вахтиндан сәмәрәли истифада едир, шакирдларин ријазә төфәкүрүнү инкишаф етдирәрәк, онлары һәвәсләндирир, ријазияјат бөјүк мәрәг ојадыр. Мүәллим дәрәсдә шакирдларин мүстәғил ишиндән кениш истифада едир, төлим практикә ялә әләгәландирмәјә чалышыр. О, шакирдларин билиҗини дәрәдә јохлајыб мөһкәмләндирир. Шакирдләр јени материалы дәрәсн өзүндә өрјәнрирләр. Онуң дәрә дедий VII синифдә контрол иш јазан 20 шакирдин һаьасы мүвәфәғиҗ гижмәт алыш, о чүмләдән 10 нәфәри «5», 6 нәфәри јәсә

«4» гижмәтлә ләјг көрүлүшдур. Курчүјан беш илдир ки, иквилляксоз ишләр.

Азәрбајҗанын тејир-рус мөктәбләриндә рус дилинин төдрисиндә парлаг мүвәфәғиҗәтләр әлдә едилмишдир. Бөјүк рус халгынын дилини, Октябр дилини шакирдләр икынчи ана дили кими сәвә-сәвә өрјәнрир. Шакирдларин вә дедикләр-бу чәһәдән характеридир. Дагыләр Лерик рајунунун Снов кәңд мөктәбинин XI синиф шакирди М. Мәмәдәвә јазыр: «Виз азәрбајҗанлылар рус дилини бөјүк мөһәббәтлә өрјәнрир вә ону икынчи ана дили һесаб едирик... Мән Ветениҗиян, бөјүк, чохмилләтли Совет Иттиҗафын сәвирәм. Рус дили СССРи халглары достлуғунун мөһкәмләндиримәсинин гүдрәтли вәсигәсидир».

Усар мөктәбинин XI синиф шакирди Ә. Велиметова Днепротропскдан олан мөктәбдә достуна јазыр: «Мән ләзки гызыләм, ләкин гүдрәтли рус дилини билмәкдә фәһр едирәм. Рус дилини, достлуғ, гәрәшыл дилини билмәк сәһинлә үнсидјәт јаратмада вә дост олмада мәнә көмәк етмишдир».

Рус дилинин ноыкы јалныз сәвә-сәвә өрјәнмишкә, онун һәр јердә, һәтта мәркәздән узак кәңд мөктәбләриндә белә тәдрис едилмәси сәвиндирмәчә һалдыр.

Рус дили мүәллимлери өз фәһнларинин тәдрисини јенидән гурур, шакирдларин лүгәт ишнә, данышы итти вәрдишләринә ијәләнмәләринә, синифдәнхарич ишә вә с. бөјүк өһәмәтләр вәрирләр.

Астраханбазар рајуну Пушкин орта мөктәбинин рус дили мүәллими В. П. Синдәликов Липетск мүәллимларинин төчрүбәси илә марағалан илк мүәллимлариндир, онларын габагчыл иш төчрүбәсини Азәрбајҗанын тејир-рус мөктәбләриндә јарадычылыкта тәбәғи етмишдир. О, јазыр: «Өз әмәли иш төчрүбәдә мән јәтин еткәшын иш, әкәр материал мүәссәр оларса, әкәр әвәләчә мәнмәсәһиләләрә әсәсән сәдә граммәтик гәдјаләр һаггында вәлери нәтчә чыхарыб ону әмәли ишдә тәбәғи едә биләрләрәк, о заман шакирдләр вәрлән материалы сүрәтлә, мөһкәм мәнмәсәјачәк вә бу заман фәәл вә мүстәғил фикирләшмәк габиллиҗитинә ијәләнәчәкләр. Липетск мүәллимларинин төчрүбәси мәнмәк бу етиҗадмын бир даһә тәсдиғ етди вә мөһкәмләтди».

Бу ил апрел ајынын 15—16-да Бақыда Азәрбајҗан мөктәбләриндә рус дилинин өрјәнлимәсинә һәр едилмиш елмиз-нәзәри конферанс кечирилмишдир. Һәмин конферанс-

да 350 габагчыл мүәллим вә елми ишти, һәбелә гәрәш республикалардан кәлән 25 нәфәр чоғак иштырак етмишдир. Конферансдакы мәрүзә вә чыкышларда көрүлүш ишләр һаггында чох данышгыш, програм вә дәрсликләри, тәдрис методларыны јакынашдырмаг, рус дили мүәллимларинин һазырлыгыны артырмаг үчүн бир сыра фәјдалы мүәһабәт вә тәкляфләр ирәли сүрүлүшүлдур.

Иттиҗамәјјат, тарих, чоғрафия, кимјә мүәллимларинин вә фәдакар ишнин нүмәнин етдирән јүзләрчә јакшы нүмүнә көстөрмәк олар. Бурада кәтирдиҗини фәклар республика мөктәбләриндә төлимин мүвәфәғиҗәтлә јенидән гурулмада олдуғуну, онун һәјәтлә кетдикчә даһа сых әләгәландирилдјини, кетдикчә даһа чох мүәллимин тәдрис просесини, төлим методларынын, дәрсләрин гурулушуну тамамлашдырмајә сәј етдјини, бүтүн буналар икә мөктәбләриндә вә төлим дөјфәјитинин, шакирдларки билик вә дәрә мүвәфәғиҗитинин жүксәлдимәси, иквиллякин арадан гәдјәрилмәси кими вәчбә проблемларин һәллиян сәбәб олдуғуну кәстәрир.

III.

Сон беш илдә шакирдларин әмәк тәрбијәси, һәјәтлә һазырлашдырылмасы үзрә әлдә едилән төчрүбә мөктәбләримизин бөјүк, диггәтәләјиг гөләбәсидир. Бүтүн мөктәб һәјәти, хуәсусилә шакирдларин әмәк вә истәһсалат төлим буна хидмәт едир.

Мәлуғ олдуғу үзрә, мөктәбләрин әмәк тәрбијәсәк дәрсләриндә (I—IV синифләрдә), ағач вә метал емәлы үзрә емәлат-ханаларда, едварлы үзрә кабинетләр вә мөктәбјаны сәһәләрдә (V—VIII синифләр) кечирилр. 1937-чи илдәк мөктәбләрдә әлдә едилән чүз иш төчрүбә нәзәрә алынмазса, минләрлә мөктәбимиздә мүһүм фәһн кими әмәк төлим јалныз сон 5—6 илдә тәшкил едилмишдир. Бу мүддәтдә емәлатханаларын јарадылмасы, мөктәбләрин мүвәғит мүәллимләрлә, вәсәгәтлә тө лим едилмәси вә и. а. илә әләгәдәр олан бир чок чәтиҗлик арадан гәдјәрилмишдир. Республикамызын бир чок мөктәбләриндә бу иш программы тәләби сәвијәсиндә тәшкил едилмишдир. Сәлјән шаһәр 2 нөмрәли мөктәбин емәлатханасында мүәллим Г. Кәзәлов јолашын рәһбәрлиҗи алтында тәшкил олунмуш әмәк төлим јүзләрлә мөһкәм ишнин үчүн характеридир. Һәмин емәлатханада һәр бир иш јери нөмрәләһини, һәр бир шакир-

дин иш жери ве комплект алати вардыр. Б'малатханада техника талдуджисизлиги гаддаларына чидди емал едилер. Муэллим нэр бир дэрсин эввалинда шакирдлэре тэлимаг кечир, шакирдлерин чертужоаклары окумасына навл олур, нэр бир эмелияты э'ания оларак кэстэрир, онлары башга фэнлэрдэ в'лагелендирир, эмэк тэлимнинин мухтэлиф методларында истифаде едир. Шакирдлэрин эмэи ичтима-фајдалы ише табе едилмишидр. Буна кэре де 4 илдир ки, мэктеб мөбелинин шакирдлерин өз гуввеси иле тэмиз едилмеси тасадуфи дејилдир.

Мэктеб тэдрис-тэчрүбе саһесинде шакирдларин ише де мазмунду олмушдур. Шакирдлерин мэктебюни тэдрис-тэчрүбе саһесинде иши конд тасэрруфат биткилерини бечерилимеси вэрдилшерине онларын ијделенмеси, конд тасэрруфат эмэюне севки ве мэхэббет руйунда тэрбијасине сөбэб олур ки, бу да Сов.ИКП МК сон пленумларын гэрарлары эсасында конд тасэрруфатынын инкшафны ве интенсификациризмесини һајата кечирмэје муэјон дэрэче де көмек едир.

Габагчыл конд мэктеблориниз бу саһаде де муэјон мүсөбт нэтичелер элде етмишдир. Степанакерт интернат мэктебинин директору, Азербайжан ССР эмекдар муэллими С. Арамянын рајберлиги алтында һемин мэктебде 7 гектар тэдрис-тэчрүбе саһеси јарадылмышдыр. Һемин саһаде мејве агачлары ве тэрвез биткилери бечерилир. Орада һабела донузчулуг ве тојутчулуг фермасы јарадылмышдыр. Тэдрис-тэчрүбе тасэрруфатындан чохлу келир элде едилер ки, бу да интернат мэктеб үчүн дөвлетден алынган вөсакти азалтмага имкан верир.

Гусар рајону Јасаб орта мэктебинде мејве агачлары экилен тэдрис-тэчрүбе саһеси јарадылмышдыр. Бурада һабела бостан биткилери экилер. Мэктебде гојунчулуг, арычылыг тасэрруфаты да тэшкил едилмишидр. Тэчрүбелли директор Гасымов јолдашын рајберлиги иле мэктебде бөјүк тэчрүбечилиги иши апарылр, шакирдлер һемин рајон үчүн характерик олан бутун эвас битки нөлвэри иле атрафини таныш едилдилрлер. Тэчрүбе тасэрруфатындан олан келирлен мэктебин тэдрис-мади базасыни мөһкөмлөтмэк үчүн истифаде едилер. Һемин келир һесабына мэктеб эдавэ оларак 4 јардымчы бина тикмиш ве бирөөвбали мөшрелөје кетмишидр, мэктебде 12 километр узундугунда су көмөри чөклимишидр.

Бир сыра конд мэктеблери тэдрис-тэч-

рүбе саһелеринде сомарели тэчрүбечилиги иши апарыр. Онларын бэ'зиси биологика элминин ийлијетлоринден, нефт бөј маддеси кимјон кубрасондун ве с. истифаде етмэкде памбыгыни, дјерэ дөли биткилерини, маңсулардыгыны артырмаг саһесинде тэчрүбе ишлери апарырлар.

Мэктеблерин ухары синиф шакирдлерини истеһсалат тэлимнинин тэшкили саһесинде де республикамызда аз иш керулеминшидр. Назарда истеһсалат тэлими иле 74 миңден чох шакирд оһате едилмишидр. Онлар 100-дан артыг ихтисаса ијелендилрлер. Мэктеблэр истеһсалат мөһссеселерине төһким олунмуш, 2.500 нафэрдэн чох мүһендис, техника, ихтисаслы уста, агроном, јуксак мөһеуи устасы ве ише чалб едилмишидр. Мөһссеселарин нэздинде 30-дан артыг тэдрис сеһи ве саһеси јарадылмышдыр. Истеһсалат тэлими үзрө 40 аддан артыг програм ве вөсакт чап олунмушдур.

Бутун бунарла јанашы истеһсалат тэлимнинин тэшкилинде һале бир сыра һал едилмемеш масалалар вардыр. Сон иллари тэчрүбеси кестэрир ки, орта мэктебе текмиллоширмекли јанашы, истеһсалат тэлимнини мүһөккид суретде јениден гурмалы ве елэ бир вэзијет јаратмалыгы ки, тэлим эмекле даһа сомарели бирлоширдирир ве мэктеблелере орта мэктеб һеминде умуми назарылмага јанашы оларак, эсил пеше назарылмаг верисин.

Эмэјон мэктебде тэбтиби онун иш мөзюнулу эваслы суретде дејинширмиш, шакирдлерин билији даһа конкрет олмушдур. Бу ве ја башга сөбэб кэре тэсизлиги даваы етдирирмеш мэктеб мө'зунарлы һөвөсиле истеһсалата келир ве мувөффејијет кестэрирлар. Шүһөнсазидир ки, шакирдлерин эмек тэрбијесинин даһа да јакшылашдырылмасы мэктеб һөјатынын даһа мазмунду едечек, конд һасил эмэје севки ве мэхэббет руйунда тэрбијелендирирмэје көмек едечекдир.

IV.

Мэктебин тэрбијөви иши дигет мөркизидир. Республиканын мэктеблеринде бу чөһөтдэн Сов.ИКП МК ијун пленумундан (1963) сонра муэјон иррајилејити вардыр. Көчөн илин нојбар ајында габагчыл муэллиминин, Јерли халг маариф органдары ишилеринин республика мушавиреси олмушдур. Һемин мушавирэ коммунизм гуручусу эхлаг кодексинин төлөлери иле в'лагөдар оларак шакирдлерин тэлим-тэрбијесинин вөзјијети ве ону јакшы-

лашдырмаг мәсөлөсини келиш музакира етмишидр. Мушавирэ нумажондөлдери чыкыш едэрэк, ушгарларын тэрбијеси саһесинде мэктеб коллективларинин фөалијети, ијун пленумунун төлөлбери эсасында бу ишини јениден гурумасы һаггында даһымышлар. Онлар бу мәгсөдде тэдрис фөнлеринден кениш истифаде едилмеси, шакирдлерин тэлим-тэрбијесини вајид бир процеским тэшкил етмејин лузуму, бутун шакирдлерин фөал тэлимэ ве ичтима ише, эмек фөалијетине, синифдонхорик тэрбијөви тэдрирлере чалб едилмеси, коллективде ве коллектив үчүн тэрбијеси, буржуа идеологикјасы ве кечимиш галгыларнын јад, зарарли тэ'сирлеринден ушгарлы гурумаг һаггында даһымышлар.

Бутун бу саһелерде мэктеблоринизде бөјүк тэчрүбе элде едилмишидр. Габагчыл муэллимлер шакирдлери елмларин эваслары иле сиклаһандырмагла јанашы, Н. С. Хрушчов јолдашын белэ бир мөһссеселин даим хатырда сахлајырлар ки, «...биликлере садече оларак ијеленмекле кифајетленмејиб, бу билгилери мөһкөм идеја эгидоино...» чөвирмэк лазымдыр.

Онлар тэлим процесини бачарылга тришк едир, шакирдлери елмларин эваслары иле сиклаһандырыр ве буна истинад едэрэк, онларда диалектик-материалист дунјабахшы јаратмага, ушгарларын зелин гуввөсини, исте'дадын инкшаф етдирирмэје, коммунистчоино јашајыб јаратмага өјредилрлер.

Габагчыл муэллимин дөрселерде не јесо хусуси, ајрыча «тэрбијөви момент» тапмага чалышыр, дөрсин тэлим-тэрбијөвин вајид процесине чөвирмэсе ес'ј едилрлер. Бунун үчүн бутун тэдрис фөнлеринден истифаде едилер. Хусусиле XI (бурахылми) синифлөнде ичтимајијат курсу тэбтибинин бу чөһөтдэн бөјүк өнөмијети олмушдур. Шакирдлар бу јени фәнни бөјүк марагла өјренир, онлары марагландыран ојисси, ичтисади характерде олан бутун мәсәлеләре һемин дөрселерде чаваб ахтарырлар.

Будур, јүзлөрек мэктеб үчүн характерик нумэно. Ишмилли рајону 3 нөмрели совхоз орта мэктебинде дөрс дејит Т. Сөлдоров јолдашын бутун шакирдлери ичтимајијатдан «4» ве «5» гүмет алмышдыр. Онлар муэллимин сөһбөтизи марагла диндилер, материаллы јакшы мөнимејилрлер. Муэллим марксизм-ленинизм в'ласијетлеринин эвэрлеријенд кениш истифаде едэрэк, материаллы һөјатла сых в'лагелендирир ве шакирдлерин

һеч бир суалыны изаһсыз бурахыр. Бутун булар, шүһөнсаз, һоник «телим» едир, һал де «тэрбијеләндирер».

Республикамызын мэктеблоринде тэрбијөви тэдрис чөхчөһети ве мараглыдыр. Фактлар мурачмет елэк.

Муасир шөрајтде шакирдлерин СССР халгарынын гардашыг достуру, совет вөтөнлөрвэрлији ве пролетар бөһөнмеличилији руйунда тэрбијөви хусусиле мүһөмдур. Бу мәгсөдде габагчыл мэктеблөринизде бөјүк ве рөнкэрәки иш апарылр: мүһтөзм оларак сјисэ м'әлумат тэшкил едилр, өлкәнин, Азербайжан ве дикэр гардаш республикаларын, һабелә социализм чөһөси өлкәларинин елм, техника, эдөбијат, инжөснөт, сәнәт ве конд тасэрруфат наллијетлери һаггында шакирдлере ашламышлы формада м'әлумат верилр.

Вақы ве республиканын дикэр шөһөрлеринин бир чох мэктеблөринде јарадылмыш достуг клублары Совет Иттифагы ве халг демократијасы өлкәлари мэктеблери иле коллектив суретде мэктублашырлар. Вақынын 8 нөмрели интернат мэктебинде јарадылмыш белэ клуб артыг 5 илдир ки, фәлијет кестөрир. Бу мүддетде һемин мэктебин шакирдлери мијдөн јухари мэктуб алымышдыр. Көндөрилән ве алынған һэр бир мэктубдан тэрбијөви мәгсөд үчүн истифаде едилер. Һөник шакирд коллективинин, һабелә миңләрле шакирдин достуг в'лагелеринин мөһкөмлөнгөси характерикдир. Ленкеранын шакирд Р. Сөмәдов гәзетде охујур ки, конч кубалы досту Сабино 50 кәндилејө савадсызлыгыны лөгв етмәкде көмөк кестөриш ве бунун үчүн Фиделин өзүндөн тәшәккур алымышдыр. Р. Сөмәдов һемин шакирде көндөрдји мэктубда јазмышдыр: «Һөрметли Сабино, сәнин ве достларынны мубариз сорагынын ешгитишөм...» Р. Сөмәдов кәзал әмәлләријә көрә Сабинону тәбрик етиш ве мәктәб һөјати һаггында да она јакшы хәбәрләр јазмышдыр. «Тезликле о, Сабинодан чаваб мәктүб алымышдыр. Сабино сөмики мөктүбла бәрәбр ләнкәрәли достуна чычок тохуму да көндөришидр. Р. Сөмәдов һемин тохуму әкмиш ве ону «Достуг чычәклә» алаңдырымышдыр.

Будур, башга бир мисал. Вақынын 27 нөмрели мэктеби (директору Ахундов јолдашдыр) бу ил мартын 25—29-да достуг фестивалы кечирмиш ве һемин фестивал Москвадан, бутун мүттөбијат республика пәјтахтларындан ве гәһрәман шөһәрлердән 136

тонаг до в'от едилмишир. Намин тонаглар Вакида олдуглары мүддетде мектебин шакирлдеринин маанилдеринде галмышлар. 27 нөмрөли мектебин фестивалы бүтүн шаһр шакирд фестивалына чеврилмиш, бөүк төрбөжөни то'сир көстөрмишир.

Назарда Баки, Кировабад, Сумгайт, Степанакерт, Нуха ва джөр шөһөрлерин шакирлдеринин истетсалаг табатгычаллары, коммунист әмәји бригадалары, Вөтөн мүһабиронс гәһрамаклары, керкамлы языклар, бастекарлар, республикамьзын алмирлери иле әлагәси ади хал алмышир. Онларын мектеблдерле көрүшү ушаглары самийи севиңичне сабө олтур ве шүбһөсиз, шакирлдерин төрбөжөи нөгтеји-нөзаринден бөүк рол ойнайр.

Јеңи иван төрбөжәси үчүн естетик төрбөжөни чок бөүк әһәмийәти вардыр. Габагчыл мектеблдеримиз бу саһада кенши иш апарылар. Бәзи мектебләрде маһны ва ресхот, джөр мектебләрде синифданхарич төдбирлер һөјата кечирилр, хор, драм дөрнөктәри, халт чалгы алетдәри ансамбли, баһгарларында ушаглар бәди әдәбият охуламыс ве и. а. кенши төртбит олунур.

Республика Назирләр Советинин гәрәри иле бу ил Баки ва джөр шөһәрларин 17 орта мектебинде шакирлдерин мүхтәлиф мусиги алетдәри иле тө'лими төртбит едилмишир. Баки шөһәр 8 нөмрөли интернат мектеб мусиги төмәүлүдү мектебө чеврилмишир. Оуну мә'зуиларына ушаг багчаларында мусиги төрбөжөсини һөјата кечирмәк үчүн мусиги рәйбәри ихтисасы верләчәкдәр.

Пионер ве мектеблдеринин бу јакындарда кечирилмиш республика әвфәлијәт олимпиадасы бу чөләтдән јакшы нәтичәләр әдә едилдигини көстөрмишир.

Шакирлдерин физики төрбөжәсинә дә бөүк фикир вердилр. Орта ве сәккизилик мектебләрде 1.500 нөһәрден чох бәдән төрбөжәси мүәллими ишләйр. Бир гәјда оларга бүтүн сәккизилик ве орта мектебләрде идманн мүхтәлиф нөвләри: футбол, волейбол ве с. узәре командалар јарадылмыш ве фәалләјәт көстәрлр. Мектебләрде 250 миң шакирд бирләшдирән 2 миңдән артыг бәдән төрбөжәси командасы вардыр. Һәр ил мектеб идман спартакиадасы кечирилр. Мектебдилерин јалпы 1963-чү илде кечирилән XXII спартакиадасында 39 рәјон ве шөһәрден 2.500 адам иштирак етмишир. Мектебдилерин Волжградда кечирилән Умумитифал спартакиадасында республи-

камьзын идманчы шакирлдер сәккизиңчи јери тутмушлар. Республикада 25 идман мектеби вардыр. Намин мектебләрде 8 миңдән чох ушаг охујур.

Вакидакы 6 нөмрәли интернат мектеб идман төмәүлүлү хуәси мектебө чеврилмишир. Јухары синифләрде истетсалаг тө'лими һесәбана идманчылар назарынгы төртбит едилмишир. Бундан башга, республикамьзын 80 орта мектебинде идманн мүхтәлиф нөвләри узәре шакирлдерин тө'лими тәшкил едилмишир.

Мектебдәнканар төрбөјә очаглары ушагларга бөүк төрбөјәви иш апарыр. Мектебдәнканар төрбөјә идарәләри шөбәжәс олдуга кеңишләнмишир. Назарда республикамьзыда Баки пионерләр сараји башда олмәла 82 рәјон ве шөһәр Пионерләр еви вардыр. Республикамызда 9 канч техникләр стансийасы, 13 мәдәнијәт паркы, республика марксиз канч техникләр ве төбиткәләр, канч туристләр стансийалары фәалләјәт көстөрлр. Намин мектебдәнканар төрбөјә очаглары 100 миң нөһәрден чох шакирди әһләте едир. Онлар мүхтәлиф јарадылмыш иш иле мәшгул олтур, өз естетик, натуралист марәг ве зәвгәларини тө'лими едиллр. Минләр шакирд ихтирачылыг, бәди әвфәлијәт ишләри иле мәшгул олтур, фото, радио, авиамодел, мусиги, рәс дөрнөктәринде фәал иштирак едиллр.

Бүтүн бунлар, шүбһөсиз, ушагларын идракынын иннишәфаны, онларын физики ве мә'нәви аламинин зәккилләшмәсинә бөүк тө'сир көстөрлр.

Комсомол ве пионер төшкыяатлары мектебләрде төрбөјәви ишин төшкыли ва кечирилмәсинде фәал иштирак едиллр. Мектебләримизде 140 миң шакирди әһләте едән 1.800-дән чох илг комсомол төшкыяатлы, үз миңләри ушагы әһләте едән 3 миңдән јухары пионер дружиңасы вардыр. Бу шакирди төшкыяатларында бирләшән ушаг ве кәңчләр чох бөүк гуввә олур мектебләрде төрбөјә ишләринә јакындан көмәк едиллр. Бәрде рәјонунун Ленинбад сәккизилик мектебин пионер төшкыяатыны бунә миҗәл көстәрмәк олар. Намин мектебин пионер төшкыяатында шакирлдар арасында бөүк төрбөјәви иш апарылар, коммунист гуручу әһләг кодексиңә үзүн оларә јодалылыг ве достлуг һаггында, совет вәтәншөһәрләјиди ве бөјәмләнмәчлики һаггында, әмәји коммунист мүнасибәти һаггында ве с. мүнтязам оларә мә'рузалар едиллр, сөһбәтләр кечириллр. Мектебде пионерләрин

бәди әвфәлијәт дәрәјәи јакшы ишләйр. Пионерләр колхоз клубунда ве радиода тезте чыхыш едиллр.

Шакирлдерә төрбөјәви ишин гуввәтәндиримәсинде ајлы ве ичтимајәт мектебде алаңын биржә иши бөүк рол ойнайр. Бу саһәдә дә республикамьзыда бөүк тәчрүбә әлдә едилмишир.

Бүтүн бунлар мектеблдеримиздә тө'лим-төрбөјә кејифијәтинин дурмадан јакшылашмәсыны, мектеб һаггында Ганунун, Сов.ИИИ XXII гурулуғай гәрәрларынин, коммунист чөлмәјиди јеңи адамьзын төрбөјәләндиримәси һаггында партија ве йәкумәт гәрәрларынин мүвәфәғијәтләнә һәјата кечирилмәкә олдугуну көстөрлр.

Бүтүн бунлар, әһләтә, севиңдирмиш ве фәалләјидр. Јаким мектеблдерин јенидән гурулмасы саһәсинде көрүлән ишләр бизи кифәјәтләндирә билмәз. Чүнки мектебин тө'лим-төрбөјә ишинде, тәәсүф ки, һөлә чидди негсанлар ве һәл едилмәјиш мәсәләләр вардыр. Мектеблдерин кејини һиссәсиндә, хуәсилә кәнд мектеблдериндә тө'лим-төрбөјә ишинин вәзғијәти ве шакирлдерин үмүми һазырлыгы јүксәк сәвијәдә дејилдир. Бир чох мектебләрде икчими ил ејини синифдә гәјмәк һаллары арадан галдырылмышышдыр. Төрбөјәви ишдә чидди негсанлар вардыр. Тә'лимдә төрбөјә арасында арлылыг һөлә ләв едилмәмишир. Бүтүн бу негсанлар арадан галдырмаг ве тө'лим-төрбөјәтинин кејифијәтинин гөји сүрәтдә јүксәлтмәк һазырда тө' хирәсалымыс вә вәзифәдир.

Тә'лим-төрбөјәнин кејифијәтинин јүксәлтмәк үчүн, һәр шөһәр әввал, тәдрис планлары ве програмларынин, дәрсликләрин кејифијәтинә әсәсли сүрәтдә јакшылашдырмаг, тө'лим-төрбөјәнин методларынн тәкмилләшдирмәк ләзәмдир. Дәрслорин самәрәлијинин гөји сүрәтдә јакшылашдырмаг, мектеб һаггындакы Гануна әләгәдәр олар бүтүн тө'лим методларынн јенидән гурмаг хуәсилә вәзифәдир. Табагчыл педагожи төрбөјәнин өрнәкләмәс ве бүтүн мектебләрдә јарадылмышыла төртбитини һәлләдичи әһәмийәти вардыр.

Мәктәб тәһсилнин инкишафында мүәлли һәлләдичи рол ойнайр. Республика мүәллиләр ордусунун сыралары илән-илә артыг кеншләнлр, онун кејифијәти дә јүксәдилр. Һазырда республикамьзын мектебләриндә 52 миңдән артыг мүәллим чалышыр. Онларын әвсаријәтинин там педагожи төһәсини, 42 фәкәдән чохунун исе али

төһсилләр вардыр. Совет һакимийәти иләриндә мүәллиләрнин сәји 20 дөфәдән чох артымышдыр.

Баки шөһәр 176 нөмрәли мектебиндә рус дили дәрәи дәрән Азәрбајҗан ССР әмәлдәр мектеб мүәллими З. Сафарованы иңди, дәмәк олар ки, республикамьзын бүтүн рус дили мүәллиләрини чох јакшы тәһсилләр. О, тез-тез мөтәбуатда сабиләлә мәғаләләрлә чыхыш едир, мушавирләрдә мә'рузә едир. О, һәбелә VI синфин «Рус дили» дәрәјәнин мүәллифини бәрләкчидир. Кировабад шөһәри 20 нөмрәли мектебин директору А. Бағырова, Зағатала Итгәлдә мектебинин рифазийәт мүәллими Ш. Шыхыјәва, Товуз орта мектебиндә дил ве әдәбијәтдә дәрә дәрән республиканын әмәлдәр мектеб мүәллими Ахундов, Итбидан синиф мүәллими Л. Капылева (Сумгайт), ермәни дили мүәллими Соғомонян ве бир чох башгалары да кәзәл ми нумуналар көстәрлрлр.

Сон иллардә республикамьзын 20 мүәллим дисертация муәдәфә едир, елмиләр намызидә алимлик дәрәжәсә алмышдыр. Төрбөјәи о гәлдәр дә мүәллим инди дисертация әсәри јазмаг узәриндә ишләйр. Бир сыра мүәллимлар дәрсликләрин мүәллифләри олмушлар. Онларын да сырасы кетдикчә артыр. Габагчыл мүәллимләримиз мөтәбуат мәғаләләр дәрч етдилр, педагожи мүһабирләр охујур, өз тәчрүбөлоринин үмүмиләшдирлр. Онларын чоху јерли партија төшкыяатларының табигатчылары ве тәшвиһатчылары, һәбелә «Вилик» чөлмәјотинин мүһазирәчисидилр.

Республикамьзыда Елми-Тәдрис Педагожика Институту, 4 мүәллимләри тәкмилләшдирмә институту, педагожи институтларын нәзиддә гәјмәи шө'бәләр, халт маариф музейи вардыр. Рәјонларда педагожи кабинетләр јарадылмышлар. Мүәллимләрә көмәк үчүн педагожи журнал ве мүәллим гәзети, дөври методик мәчмуәләр нәшр едиллр.

Бундан башга, Тәдрис-Педагожи Нәшрәјәти төрбөјәнин чохлу мектеб вәсәјәт бурахылыр. Јарныз буну гәјд етмәк кифәјәтдир ки, Тәдрис-Педагожи Нәшрәјәти сон илде үмүми тиражы 150 миң нүсхә олан 58 әдә методик әдәбијәт бурахмышдыр. Сон 5 ил мүддәтиндә мүхтәлиф тәкмилләшдирмә курсларына 15 миңдән артыг мүәллим чөлб едилмишир. Мүәллимләр партија маарифи системиндә өз икдәсијәси сәвијәләрини артырылар. 6 миңдән артыг мүәллим али педагожи мектеб-

ләрде гүнаһи сурәтдә охшур. Мүәллимләрә методик көмәји гүвәтләндирмәк үчүн бир сыра интибат мәктәбләри вә габагчыл төчрүбә мәктәби жаратылмышдыр.

Мүәллимләрәни әмәји бөјүк шәрәф вә һөрмәтлә әһәтә олунмушдур. 6 миңдән чох мүәллим фәдакар әмәјинә көрә СССР орден вә медаллары илә тәғтиф едилмишдир. 900-дән чох мүәллимә әмәкдар мәктәб мүәллими ады верилимишдир. 1.500 нәфардән чох мүәллим габагчыл маариф хадими нишаны алымышдыр. 3 миңдән чох мүәллим јерли Советләрин, 7 нәфәри исә СССР вә республика Али Советләринин депутатыдыр.

Педагожи елим мәктәбдә тәлим-тәрбијәнин даһа да јакшылашдырылмасында бөјүк рол ойнајар. Биз педагожи сәһәдә елим-тәрғиғат гит ишини кенишләндирмәли вә ону актуал педагожи мәсәләләрин һәлләинә, хүсусилә, дәрсләри манисәләрини, шакирдләрин билдиркәјијәтинин јүксәлдијимәсинә, инкиләтин арадан галдырылмасына дәгүр јәтләмәлијик. Елим-Тәрғиғат Педагожика Институту, али мәктәбләрин педагожи кафедралары бу сәһәдә мүәјјән иш апарырлар. Јақин бүтүн булар һәлә кифәјәт дејилдир. Шакирдләрин керилди вә кичини ел ејин синағдә галмасы, бәзи мәктәбләрдә хүсусилә ана дили, рижәзјяғ, физика вә дијәр фәиләрдән шакирдләрин билдиркәјијәтинин ашағы сәвијәдә олмасы сәбәбләри вә бу нәрсәлләри арадан галдырмај јоллары арашдырылмәк тәдғиғ едилмир. Јени дәрсликләрин, вәсәитләрин вә с. кејијәтин јохламақ үзрә експеримент иши дә кифәјәт гәдәр апарылдыр. Мүәллимләрәмиз әлим вә методикләриниңдән бүтүн бу мәсәләләрин һәллини инәдә тәләб едирләр.

Тәлим-тәрбијә мәсәләләрин мәктәбин тәдрис-мәдди базасы илә сых әлағадардыр. Мәктәбин тәдрис-мәдди базасынә мөһкәмләтмәк үчүн биз һәлә чох иш кермәлијик. Партија вә һөкүмәтимиңиң, халғымызын гайғасы сәјисиндә республика мәктәбләриниң тәдрис-мәдди базасы иңдән-илә зәңгиләшпәр. Совет дәвләти халғ маарифи үчүн ләзими гүввә вә вәсәит сәрф етмәји һеч бир заман әсиркәмәлиш вә әсиркәмир. Маариф үзрә дәвләт бұдҷәси иңдән-илә хейли артыр. 1914-чү илдә әһалинин һәр бир нәфәринә маариф хәрчләри јалғыз 65 гәпик иди, 1963-чү илдә маариф сәрф едилән мәсариф 383,5 миљон манат, јәни әһалинин һәр нәфәринә 91 манат 50 гәпик олмушдур.

Совет һәкүмәтијәти илләриндә 1.200-дән чох мәктәб тикимишдир. Дәвләт капитал јојуллушу һесабына онларча мәктәб бинасы, интернат мәктәбләр үчүн чохлу тәдрис вә јашајыш биналары тикилиб истифадәјә верилир. Кәндләрдә колхозларын гүввә вә вәсәити һесабына мәктәб бинасы тикитгән сәһәсиндә бөјүк вәтәнпәрвәрлик һәрәкәти кенишләнир. Бүтүн булар јақын кәләчәкдә мәктәбләримиздә чохвәбәлији ләғв едиб бирвәбәли мәшғәләјә кетмәјә имкан вәрәчәдир.

Мәктәб кабинетләриниң аваданлыға јәтиңдән тәһийинә, јени кабинет вә емалят-ханалар јардәлмәсинә һәр ил 15 миљон манатдан чох вәсәит сәрф едирк. Јалғыз сон 2 ил әрзиндә бу ишә 45 миљон манат сәрф едилмишдир.

Бүтүн өлкәмиздә олдуғу киям, республикамызда да һазырда халғ тәсәрруфатынын јақын бешиләк (1966-1970-чи илләр) үчүн инкишаф планы ләјһәсәк тәртиб олунур. Сов.ИКП XXII гурулғанынын гәрәрләринә, партија вә һөкүмәтин сонрағы гәрәрләринә мувәфиг оларғ халғ маарифи сәһәсиндә бөјүк ирәклијәтин нәзәрдә тутулур. Сәккизилик үмуми ичбәри тәһийдән онкилик үмуми ичбәри тәһийә кечилмәси баша чаддырылачак, ишләјән кәчләрини сәккизилик үмуми ичбәри тәһийи һәјәтә кечирилчәк, интернат мәктәбләрин, күнү узадылмыш мәктәбләрин вә јуғларын шәбәкәси хейли кенишләндирилчәк, зәһмәткешләрин мәктәбгәдәр тәрбијә оцағларына олан ентјячы тамачилә өдәнилчәдир.

Бу проблемләрин һәлли илә әлағадар оларғ халғ маарифинин мәдди базасынә кенишләндирмәк вә мөһкәмләндирмәк, педагожи кадрлары артырмақ вә тәкмилләшдирмәк, тәлим-тәрбијә ишини кејијәтин, мәктәб вә ұшағ тәрбијә оцағларынын сәмәрәлијәтини дәһа да јүксәлтмәк үчүн бир сыра ләзими тәдбирләр көрмәк ләзым кәләчәдир.

Шубһә етмәмәк олар ки, Коммунист Партијасынын рәһбәрлији алында мүәллимләрә, халғ маариф ишчиләринә, бүтүн совет ичтимәјјәтинин биржә сәји, фәәл вә тәсирли көмәји сәјисиндә көзәл коммунист сәһәринин јени адамын тәрбијәләндирб јетширмәк һатһында партијаымызын гәршәбә јојдуғу вәзифә шәрәфә јеринә јетирилчәдир.

Профессор Э. Я. СЕДИВОВ.

ХАЛҒЫМЫЗ ГАРШЫСЫНДА БӨЈҮК ХИДМӘТ

Бөјүк бир бајрам кими гәјд етилјимиз 150 иллик әрзиндә Азәрбајҗан вә рус халғлары, өлкәмиздә јашајан дијәр халғлар арасында гәрдашлығ вә достлуғун мөһкәмләнмәси, халғымызын маарифләнмәси, тәрғигә етмәси, мүасир инкишаф сәвијәсинә чыхмасы үғрунда фәдакарлыға мүбаризә апармыш бөјүк сәләфләриниң халғымыз гәршысындағы хидмәтләри унутулмаздыр.

Азәрбајҗанын Русја тәркибинә дајыл олмасы итгисәди вә мәдәни тәрғигәмиз үчүн кениш имканлар ачды, рус халғынын әлдә етмиш олдуғу наилијәтләрдән истифадә етмәк вә онун вәсәитилә елмин бейнәлхалғ мейданына чыхмағ үчүн биринчи шәрт рус дилини өјрәнмәк иди. Азәрбајҗанын бөјүк ичтимаи хадимләри вә педагожи нүмәјәндәләр буну јакшы баша дүшүрдүләр. Азәрбајҗанын көркәмли маарифпәрвәрләриндән олан А. Бақыханов кәстәрди ки, узун мүддәтдән бәри ичбәри, инзибати усулларына итәғдә сахланан Гағраз халғларыны, о чүмләдән Азәрбајҗан халғыны әсәртәдән гурғармағ үчүн онларын арасында маарифи јажмағ ләзымдыр. Бунун үчүн о, илк адым оларғ рус мәктәбләринин ачылмасынә тәклиф едирди. Бу мәктәбләрин рәһбәрлик вә нәзәрәтини исә јерли тәрғигәпәрвәр маариф хадимләринә вәрмәји мәсләһәт көрүрдү. Чар мәмурлары Бақыхановун тәклифини онун истадији кими һәјәтә кечирмәсәләр дә, ләкин 1830-чу илләрдән башлајарғ Азәрбајҗанын бир сыра гәзә мәркәзләриндә тәдриси рус дилиндә кә-

дән бир нечә йбтидан мәктәб ачдылар. Чар өз мүстәмләкәчилик мәнәфәји мәгсәдләринә мувәфиг оларғ бу мәктәбләрдә инзибати органлар да ишләјә билчәк хырда мәмурлар һазырламағ мәгсәдинә күдсә дә, ләкин бу мәгсәддән асылы олмајарғ Азәрбајҗанда белә мәктәбләрин јарнамасы объектив мүтәрәғги һал иди. Бақыхановун арзусу да бу ки халғы бир-биринә јакшылашдырмағ иди. Рус дили исә кичи халғы бир-бири илә бағлајан мүһүм бир амили иди. Ләкин бу да аздыр. Рус дили бүтүн Русјадағы халғлары бир-биринә бағлајан вә сонралар һәр чур истисмарчылары гәршы мүбаризәдә бу халғлары рус халғы башда олмағла бирләшдирән мүһүм бир амили иди. Рус дили Русјадағы габагчыл елим, педагожи фикир дили иди. Она көрә дә Азәрбајҗанын мүтәрәғги сималары А. Бақыханов, М. Ф. Ахундов, Мирзә Шәфи, Мирзә Адыхәзәлбәј, Мирзә Чамал, Мирзә Қазымбәј, һәсанбәј Мәликов Зәрәби, С. Ә. Ширвани вә бир чох башгалары, һәм өзләри инәдә рус дилини өјрәнир, һәм дә кәңч нәсилдән ону өјрәнмәји тәкдилә тәләб едирдиләр. Гәјд етмәлијик ки, Азәрбајҗан маарифпәрвәрләри сырасында Бақыхановун елми јардычылығы хүсусилә фәрғләнирди. Бақыханов чох мәнсулар ишләјән бир алим олмушдур. Рус дилини өјрәнмәк вә тәблјғ етмәк Бақыханов үчүн јекәнә мөгсәд олмамышдыр; Русјада инкишаф едән габагчы елмә јијәләнмәк, буларын әсасында Азәрбајҗанда мүхтәлиф елми би-